

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТІВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ, РЕКЛАМНИХ ТА PR-ТЕКСТІВ

УДК 81'42

С. Г. Борзенко, Л. В. Бабаєва, Л. Й. Цьох

РОЛЬ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ У СТВОРЕННІ ТЕКСТІВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу та синтезу метафоричних моделей, що концептуалізують політичну ситуацію, яка склалася за останні 7 років в Україні: помаранчева революція, газова суперечка, економічна криза, президентські вибори, політичне сьогоднішнє.

Ключові слова: концептуальна метафора, політична метафора, метафорична модель, концепт, концептосфера.

Одним із засобів створення текстів засобів масової інформації стала концептуальна метафора. Завдяки концептуальній метафорі віддзеркалюється достатньо об'єктивна картина національної свідомості, традиційні риси народної ментальності і все нове, що приносить сучасна епоха.

Особливе місце в теорії концептуальної метафори посідає політична метафора. А. М. Баранов у своїх працях класифікує політичну метафору за фреймовим принципом і виокремлює слоти: метафори гастрономічні, обмежувальні, математичні, медичні, метафори речей, хвороби, рослин, гри, смерті, війни, природи, шляху, танцю, співу, будови та інші [2].

А. П. Чудінов також вказує на джерела політичної метафори: антропоморфна метафора (хвороба, секс, родина) й метафора природи (тваринний світ, світ рослин), соціальна метафора (злочин, війна, театр, гра, спорт), артефакт і метафора (дім, механізм) [7].

Мета нашого дослідження полягає в аналізі та синтезі метафоричних моделей, що концептуалізують об'єктивну дійсність. Нас цікавить як створювалися й створюються нові знання про політичну ситуацію, що склалася за останні 7 років в Україні: помаранчева революція, газова суперечка, економічна криза, президентські вибори, політичне сьогоднішнє. У метафорах, які відтворюють атмосферу помаранчевої революції, домінують концепти «Влада» і «Майдан», у метафорах пов'язаних з газовою політикою, – концепт «Київ» і «Кремль»; з президентськими виборами – концепт «Суспільство»; з політичним сьогоднішнім – концепти «Криза» і «Євразійський Союз».

Аналізуючи концептуальну метафору в текстах засобів масової інформації, ми спиралися на дослідження Дж. Лакоффа, М. Джонсона, А. М. Баранова, А. П. Чу-

дінова та інших лінгвістів. Були використані матеріали газет «Дзеркало тижня», «День», «Факты», «Голос України» «2000», «Товариш», «Народна», «Україна і час», «Аргументы и факты», «Експрес», «Газета по-українськи» тощо. Досліджуючи політичну метафору, ми керувалися вченням Д. Лихачова й В. Маслової про концептосферу [4; 5]. Вчення Лихачова постулює, що концепти, які залежать одне від одного, створюють цілісні утворення, які визначаються як концептосфери. В. Маслова стверджує, що в структурі концептосфери міститься ядро (когнітивно-пропозиційна структура важливого концепта), приядерна зона (інші лексичні репрезентації важливого концепта, його синоніми тощо) і периферія (асоціативно-образні репрезентації). Досліджуючи газетні тексти, до периферії ми віднесли метафоричні моделі, які показують високий ступінь абстракції, створюють емоційну сферу, вказують на рухливість периферії.

Концепт «Влада», домінуючий у текстах, що відтворюють події «помаранчевої» революції, утворює концептосферу. Ядро цієї концептосфери має ту саму назву. Приядерна зона містить лексичні репрезентації ядра: Віктор Андрійович, Верховна Рада, парламент, уряд, президент, кабмін, голова держави, державна машина, помаранчева команда, народні депутати, прем'єр-міністр, «Наша Україна», «Регіони», помаранчева диктатура, механізм управління, лідер БЮТ, вищі крісла, гілки влади. Периферію цієї концептосфери створюють метафоричні моделі, які можна розподілити за основними слотами: персоніфікація та метафора війни. Слот «персоніфікація» містить такі метафори: «Влада закриває видання», «Влада не повинна воювати з вітчизняним бізнесом – це б'є по економіці та інвестиційному клімату», «Нова влада чинить тиск на ЗМІ», «Влада повинна пережити ту ломку, яка сьогодні в неї відбувається», «Влада переслідує одну мету – загнати країну в американську кабалу», «Влада не спромоглася зайнятися склеюванням країни», «Влада псує людей».

Дж. Лакофф у 7-му розділі книги «Метафори, якими ми живемо» стверджує, що персоніфікація є загальною категорією, яка охоплює широке коло метафор, кожна з яких базується на специфічній властивості людини або на способі сприймання [3].

Слот «метафора війни» насичений метафорами такого змісту: «Обидві помаранчеві команди догризають одна одну», «Черговий розкол у рядах «наших» може остаточно поховати перевиборчі надії помаранчевих», «Тоді піраньї (малі помаранчеві угруповання) покусують поки ще виблискуючі боки бютівського рейтингу», «Наша Україна одчайдушно бореться за свій рейтинг» та інші.

Концептосфера «Майдан» складається з ядра з такою ж самою назвою. Цей концепт не має приядерної зони, він інакше лексично не репрезентується, збагачується і розвивається завдяки концептуальній метафорі: «Майдан самотній», «Майдан ділити ніхто не хоче», «Майдан збирати не варто», «Той, хто творив майдан і підживлював його бойовий дух, зазнав поразки». Майже всі метафоричні моделі концепту «Майдан» утворюють один слот «персоніфікація». Концепт «Майдан» закріплюється у свідомості більше як руйнівна сила (зруйновані мрії, сподівання, бажання простих людей, «Зірки Майдану» не можуть ніяк поділити перемогу, здобуту на Майдані) ніж творча (переміг, реалізовано найголовнішу ідею, довірив, створив).

У текстах, пов'язаних з газовою політикою, домінує концепт «Київ і Кремль». Цей концепт утворює концептосферу, ядро якої має назву «Газова суперечка». При-

ядерна зона представлена такими лексичними репрезентаціями ядра як «Кремль», «Росія», «позиція України», «офіційна Росія», «Нафтогаз», «Газпром». Метафори тут також утворюють досить потужний слот «персоніфікація»: «Україна є найбільшим транспортером газу, а Росія – виробником. І якби вони об'єднали свої зусилля на ринку, то змогли б легко заткнути за пояс як європейців, так і Туркменістан»; «Зупинити ціни, на жаль, не вдалося»; «Той, хто хоче стати прем'єром чи президентом і домовитися з Росією про дешевий газ, говорить неправду. Насправді він торгуватиме державним суверенітетом України»; «Україні слід підняти власне енергетичне золото»; «Російсько-українські газові домовленості є занадто хиткими»; «За газовою атакою з боку Росії будуть також нафтова та ядерна атаки»; «Газова війна фактично призвела до політичної кризи».

У текстах, що відтворюють атмосферу передвиборчої кампанії, домінує концепт «суспільство». Концептосфера цього концепту складається із ядра «вибори», приядерної зони, яка утворює синонімічні ряди: «представники народу», «народна хвиля», «люди», «населення України», «східняки», «західники», «електорат», «виборці» тощо; «еліта», «нові обличчя», «опозиція», «В. Ф. Янукович», «Ю. В. Тимошенко». Визначальними метафорами концептосфери «суспільство» вважаємо: «На ворожо налаштованих до влади територіях...», «Нині позицію Тимошенко сприймає навіть електорат в західній Україні», «12-13 % населення країни досі не визначило своїх уподобань», «Соціологи замірюють зріз... народної довіри/недовіри до різноманітних політичних сил», «Наше суспільство переросло свою політичну еліту», «Високий відсоток зневірених в Україні».

У передвиборчих виступах В. Ф. Януковича і Ю. В. Тимошенко концептуальна метафора руйнується і набуває характерних рис штампів: «виробляти інтелектуальні рішення», «побудувати дієву економіку й реальний інвестиційний клімат», «випали з конкурентного простору», «пройшли достатньо напружений шлях спільної роботи», «бізнес відчув зміни», «наше бажання бачити сильну Україну», «Україна повинна відстояти унікальну європейську ідентичність», «Україна сповідує усі правильні стратегії» та інші. Штампи, як відомо, це стерті від частого невмотивованого вживання висловлювання, які втратили свою інформативність. Штампована мова кандидатів у президенти сіє недовіру в суспільстві до їхніх гасел, запевнень, обіцянок, демонструє байдужість до життєвого рівня народу.

На сьогоднішній день дуже гостро стоять питання виходу України із затяжної економічної кризи і вступу держави в Євразійський Союз. Криза і Євразійський Союз – домінантні концепти політичного сьогодення. Концепт «Євразійський Союз» структурується метафоричними моделями такого змісту: «Однією з тез кандидата в президенти Путіна є побудова Євразійського Союзу. Путін переконаний, що Україна має бути зацікавленою в інтеграції з Росією», «Відмова України від пропозицій Росії вступити в Євразійський Союз стане для президента Януковича, Партії регіонів початком кінця», «Метою Москви є зробити все, щоб Україна збереглася в єдиному економічному, релігійному, культурно-історичному просторі з Росією», «Ідея зовнішньоекономічного і зовнішньополітичного союзу з Росією підтримується більшою частиною наших співвітчизників».

Зміст концепту «Криза» структурують такі метафори: «Україна опинилась у край складній соціально-економічній та політичній ситуації», «І хоч влізання в нові борги, м'яко кажучи, не найкращий вихід, іншого наша влада просто не бачить», «Влада знайшла спосіб розрахуватися з боргами – влізти по вуха в нові».

Дослідження текстів засобів масової інформації показали, що найбільша кількість метафоричних моделей пов'язана з концептом «Влада», адже ж основну роль відігравала і відіграє влада в усіх політичних ситуаціях, що склалися в Україні протягом 7 років.

Корпус даних, достатній для дослідження емоційно-оцінних характеристик концепту, свідчить, що репрезентанти концепту з позитивною оцінкою становлять 5,7 %, з нейтральною – 12,7 %, з негативною – 81,9 % (див. Рис. 1).

Рис. 1.

Діаграма показує, що в метафорах, пов'язаних з концептом «Влада», зосередилася переважно негативна оцінка будь-яких провладних сил.

Аналіз метафор у текстах, що досліджуються, дозволяє стверджувати, що негативна забарвленість більшості метафоричних моделей наявна переважно в дієсловах і дієслівних словосполученнях. Вони віддзеркалюють усю драматичність політичної та економічної ситуації в Україні, що склалася за останніх 7 років. Вважаємо за потрібне подати перелік цих дієслівних словосполучень: влада псує людей, поховати передвиборчі надії, Майдан збирати не варто, Майдан зазнав поразки, зірки Майдану зрадили, влада говорить неправду, торгувати державним суверенітетом, використати «газовий кулак», постійно ворогувати, розмовляти мовою шантажу, тримають за горло, не визначило своїх уподобань (виборці), його (виборця) голос нічого не змінить, тотально поливати брудом політичних опонентів, створити образ ворога, поховати більшу частину української економіки, влада закриває видання,

воює з вітчизняним бізнесом (влада), не спромоглася склеїти країну (влада), облівають поміями парламент, виборця оточили «біг морди», розстріляти парламент, влада чинить тиск на ЗМІ, влізти по вуха в нові борги, не дотримуватися демократичних принципів, зіштовхнутися з елітою (суспільство), загнати країну в американську кабалу, зберегти теперішню невизначеність та багато інших. Майже в усіх метафоричних моделях, які структурують смисли концептів «Влада», «Майдан», «Суспільство», «Київ і Кремль», «Криза», «Євразійський Союз», концентрується усвідомлення кризової ситуації в Україні. Метафори створюють образ війни, жорстокості, агресивності, суперництва, лицедійства і блюзнірства сучасної епохи.

Складається враження, що політична криза, яка виникла перед помаранчевою революцією ще більше загострилась економічною кризою, загострюється з кожним днем, і до подолання цієї кризи ще дуже далеко.

Література

1. Баранов А. Н. Метафорические модели как дискурсные практики / А. Н. Баранов // Известия АП. Серия «Литература и язык». – 2004. – Т. 63. – № 1. – С. 33–43.
2. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М.: УРСС, 2004. – 792 с.
3. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Известия РАН. – М., 1993. – Серия «Литература и язык». – Т. 2. – С. 3–9.
4. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: [учебн. пособ.] / В. А. Маслова. – Мн.: Тетра-Системс, 2004. – 256 с.
5. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале / А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2001. – 238 с.

Borzenko S. G., Babaeva L. V., Tsoh L. I. The role of conceptual metaphors in the creation of media texts

The article deals with the analysis and synthesis of the metaphorical models conceptualizing political situation of the last 7 years in Ukraine: the Orange Revolution, the gas dispute, the economic crisis, the presidential elections, the present political situation.

Key words: conceptual metaphor, political metaphor, metaphorical model, concept, conceptual sphere.

Борзенко С. Г., Бабаева Л. В., Цьох Л. И. Роль концептуальной метафоры в создании текстов средств массовой информации

Статья посвящена анализу и синтезу метафорических моделей, которые концептуализируют политическую ситуацию, сложившуюся за последние 7 лет в Украине: оранжевая революция, газовый конфликт, экономический кризис, президентские выборы, современная политическая ситуация.

Ключевые слова: концептуальная метафора, политическая метафора, метафорическая модель, концепт, концептосфера.